

Forord

I samarbejde med Statsforvaltningen Hovedstaden har socialrådgiver Hanne Søndergaard Jensen i perioden maj 2009 til december 2009 forestået en undersøgelse af fraskilte forældres aftaler om deleordning og udvidet samvær¹ for deres børn.

I undersøgelsen belyses, hvilke erfaringer børn og forældre har med deleordning og udvidet samvær, samt hvilke problemstillinger der her gør sig gældende.

Der rettes en særlig tak til de forældre og børn der har deltaget i undersøgelsen.

Undersøgelsen er finansieret med hjælp fra Margot og Thorkild Dreyers fond, og Statsforvaltningen Hovedstaden har medvirket til at undersøgelsen kunne gennemføres.

En tak til Margot og Thorvald Dreyers fond for økonomisk støtte samt til Statsforvaltningen Hovedstaden for medvirken.

¹ Se definition af 'deleordning' og 'udvidet samvær' i afsnit 1.2

Indholdsfortegnelse

1 Indledning	4
1.1 Formål	4
1.2 Definition af deleordning og udvidet samvær	5
1.3 Skilsmisse og samlivsophør	6
2 Vedrørende forældrene	7
2.1 Uddannelse	7
2.2 Hvem tog initiativ til samlivsophør?	7
2.3 Placering af forældremyndighed	8
2.4 Barnets bopælsadresse	8
2.5 Barnets alder ved samlivsophævelse/skilsmisse	8
3 Forældrenes aftaler om deleordning	9
3.1 Forskellige typer af deleordning	9
3.2 Ændringer af deleordning	10
3.3 Hvem tog initiativ til ændring af deleordningen?	11
4 Samarbejdet mellem forældrene – typer af konflikter	13
4.1 Forældre med almindelige uenigheder	13
4.2 Forældre med personforankrede konflikter	14
4.3 Forældre med situationsbestemte konflikter	15
4.4 Deleordning som konfliktdæmpende aftale	15
4.5 Forældrenes vurdering af om barnet påvirkes af eventuelle konflikter	17
5 Samlivserfaring	18
5.1 Omsorg for og opdragelse af barnet i samlivet	18
5.2 Barselperioden	18
5.3 Øvrige omsorgs- og opdragelsesopgaver	19
6 Barnets situation i deleordninger	19
6.1 Metodiske overvejelser om at interviewe børn og børns udsagn som øjebliksbillede	20
6.2 Barnets medindflydelse	21
6.3 To hjem – én familie	23
6.4 At pendle	25
6.5 Forældresamarbejdet – set med barnets øjne	27
6.6 Fordele og ulemper for barnet ved deleordning eller udvidet samvær	27
7 Uddrag af andre undersøgelser om deleordning	28
8 Konkluderende perspektiver	29
9 Kildeliste	32
Bilag 1 – Familiepræsentation	34

1 – Indledning

Dette projekt er metodisk blevet til ved at forældrene har udfyldt et skema med faktiske oplysninger om uddannelse, forældremyndigheds placering og bopæl på børnene samt hvem af forældrene der har taget initiativ til samlivsophør. Forældrene er desuden blevet spurgt om deres erfaringer vedrørende deres indbyrdes aftaler og samarbejde om børnene, både før og efter samlivsbruddet.

De medvirkende børn er blevet interviewet om, hvilke erfaringer de har gjort sig med at bo i to hjem, om deres oplevelse af graden af medindflydelse på deleordning og/eller udvidet samvær samt om eventuelle ændringer af samværsordning.

Desuden er børnene blevet interviewet om deres pendlertilværelse samt oplevelse af forældrenes samarbejde.

Der har deltaget otte forældrepar og ti børn. Af de seksten forældre har tolv besvaret skemaet og fire har ikke svaret.

Kontakten til forældrene er etableret via statsforvaltningens intranet, via henvendelse til en privat skole i København samt via www.delebarn.dk.

I alt ni børn er interviewet. Jeg har interviewet otte børn og et barn er blevet interviewet af et familiemedlem. Et af børnene trak sig fra selve interviewet, hvorfor oplysningerne om det pågældende barn er baseret på moderens udsagn.

Denne undersøgelse vil desuden bygge på mine egne erfaringer som børnesagkyndig rådgiver i statsamt/statsforvaltning gennem 24 år.

Denne rapport indeholder både afsnit med faktuelle oplysninger om informanterne og afsnit med en mere analysepræget tilgang.

I afsnit to der vedrører forældrenes baggrund og i afsnit fem, der omhandler forældrenes samlivserfaringer vil jeg mest holde mig til de faktuelle oplysninger. I de øvrige afsnit vil jeg udfolde analysen og gå mere i dybden med hvad jeg kan udlede på baggrund af mine interviews.

Her i afsnit ét vil jeg, efter beskrivelse af projektets formål, forsøge at definere, hvad deleordning og udvidet samvær er, samt inddrage hvordan man definerer deleordning og udvidet samvær i Norge og Sverige, som er de lande der har forsket i deleordning og udvidet samvær i Skandinavien.

Desuden vil jeg belyse, hvad jeg forstår med samlivsophør og skilsmisse og hvorfor jeg bruger begge begreber.

1.1 – Formål

Formålet med projektet er at belyse hvilke erfaringer forældre, der er blevet skilt, har gjort sig med deleordning og udvidet samvær for deres børn, samt børnenes egne erfaringer med at bo lige meget eller næsten lige meget i to hjem.

Det er min hensigt, at resultaterne fra projektet skal vise hvilke forudsætninger der bør være til stede, hvis en samværsordning skal fungere tilfredsstillende for forældrene og i særdeleshed for de involverede børn. Herunder ønsker jeg at vise hvad der karakteriserer forældrenes indbyrdes relation og deres relation til børnene; især karakteren af forældrenes samarbejdsrelation i forhold til hvad der virker mest konfliktdæmpende. Endvidere er det min hensigt at vise, hvad der karakteriserer børnenes relation til deres forældre, og hvorledes de

oplever deres situation som delebørn med hyppige skift mellem hjemmene, deres oplevelse af indflydelse på deres situation og oplevelse af deres forældres relation.

Resultaterne af undersøgelsen skal tilgå de instanser der til daglig arbejder med samvær og forældremyndighed. Jeg tænker særligt på de faggrupper der skal træffe afgørelser på samværsområdet i statsforvaltningerne.

Desuden kan forældre der overvejer deleordning eller anden form samvær havde gavn af undersøgelsen.

Den form for samværsordning som jeg kalder deleordning² er meget lidt undersøgt i Danmark. Socialforskningsinstituttet har beskæftiget sig med skilsmisse og samvær (Ottosen 2004) (Nissen, 2001), men egentlige studier om deleordning må man til de øvrige nordiske lande, Norge og Sverige, for at finde (Kvaran 2008) (Skjørten et al 2007) (Moxnes et al 2001) (Socialstyrelsen.se 2004). Desuden er i lande som Australien, England og USA ligeledes forsket i deleordning og udvidet samvær (Smart et al 2001) (Smyth et al 2008) (Sheehan et al 2001).

Det er mit ønske, at dette projekt ydermere lægger op til videre forskning på området for at der kan skabes dokumentation for de her i projektet behandlede forhold.

1.2 – Definition af deleordning og udvidet samvær

Jeg vil nu kort forklare, hvordan jeg mener man bør forstå begreberne deleordning og udvidet samvær. Jeg vil beskæftige mig yderligere med forskellige typer af deleordninger i afsnit 3.1.

En samværsordning kan bestå af et bestemt antal dage eller timer, som en samværsforælder har med sit barn. Samværsforælderen er den forælder der ikke har bopælsadresse på barnet. Langt de fleste forældre indgår selv aftaler om hvor meget samvær samværsforælderen skal have med barnet. Såfremt forældrene ikke kan blive enige om en samværs og/eller deleordning kan statsforvaltningen træffe afgørelse herom.

Ifølge forældreansvarsloven kan statsforvaltningen afgøre et samvær fra en halv time til syv dage ud af fjorten dage.

Skeler man til den norske lovgivning forudsættes det at en deleordning ('delt bosted' på norsk) indebærer at barnet bor lige meget eller næsten lige meget tid hos hver af forældrene.

Grænsen mellem deleordning og udvidet samvær kan her være flydende og ifølge Svensk og Norsk lovgivning, er der ingen præcis definition på, hvor meget tid barnet skal bo hos hver af forældrene for at det kan kaldes delt bosted (deleordning).

Men herhjemme er der en udbredt opfattelse af, at lighedeling af tid med sit barn, er det vi forstår som deleordning.

Jeg vil som definition af 'deleordning' benytte forældreansvarslovens formulering om at statsforvaltningen kan fastsætte syv ud af 14 dages samvær til samværsforælderen. Således er der indført mulighed for at træffe afgørelse om en deleordning i lovens forstand, forstået som en lighedeling af barnets tid hos hver af forældrene, hvilket i denne rapport vil benyttes som definitionen på en 'deleordning'.

² Se definition af 'deleordning' i afsnit 1.2

Begrebet 'udvidet samvær' er som sagt at barnet bor lidt mere tid hos sin bopælsforælder end hos sin samværsforælder. Ifølge en norsk højesteretsdom fra 1998 er udvidet samvær defineret, dersom barnet har en tredjedel eller mindre samvær med samværsforælderen.

Med hensyn til udvidet samvær vil jeg mene, at fire til seks overnatninger over en 14 dages periode bør betegnes som udvidet samvær.

Som jeg bruger begrebet udvidet samvær er det en samværsordning hvor barnet er lidt mere hos den ene af forældrene end den anden.

Ud over deleordning og udvidet samvær findes der weekendsamvær, f.eks. fra fredag til søndag som jeg i dette projekt dog ikke beskæftiger mig med.

Det er i øvrigt værd at bemærke, at flere af de medvirkende børn, som har eller har haft en ordning med fem eller seks overnatninger ud af 14 dage hos den ene forælder, føler sig som "delebarn". Og spørgsmålet er om ikke mange skilsmissebørn, uanset omfang af samvær, opfatter sig selv som "delebørn". En ung pige skrev f.eks. forleden til delebarn.dk om "Mit liv som debarn", selvom hun gennem flere år haft weekendsamvær med sin far. (www.delebarn.dk marts 2010)

Afrundende kan man sige, at der ingen tvivl er om, at lighedeling eller næsten lighedeling af tid med sit barn, i modsætning til at barnet kun er hos den ene af forældrene, er kommet for at blive og vil blive dagligdag for flere og flere skilsmissebørn. Det kan ses som en positiv udvikling når det er udtryk for at fædre generelt er mere involverede i omsorgen for deres børn og derved mere ligestillede med mødrene i den daglige omsorg for børnene samt at børnene er fortrolige med, at forældrene skiftevis er om dem.

1.3 – Skilsmisse og samlivsophør

I dette projekt vil jeg skiftevis bruge ordene skilsmisse og samlivsophør idet jeg ikke har skelet til om forældrene har været gifte eller ugifte - derfor bruges begreberne i flæng.

Skilsmissen og perioden efter ser jeg som en kritisk periode for alle involverede og en løbende omstilling – for alle familiemedlemmer. Det er en periode hvor de voksne ofte føler sig udsatte og sårbare, og spørgsmål om samværsaftaler om børnene kan her blive et afgørende punkt og, i værste fald, ende i en strid forældrene imellem.

I den sammenhæng kan det ikke afvises, at øget sårbarhed og følelse af yderligere tab forsøges undgået i aftaler om tidsmæssig lighedeling af børnene. Dette synes forståeligt ud fra de voksnes krise og situation. Hvorvidt det er godt for børnene, særlig på sigt, er en anden sag.

Samlivsophør og skilsmisse er en meget voldsom og følelsesmæssig belastning og omstilling for de fleste forældre samt deres børn. Omstilling fra en familieform til en anden er en skrøbelig periode og for forældrene er det vigtigt, at de føler de kan styre forløbet. Selve omstillingen har en af de medvirkende forældre udtrykt således:

“Som skilsmissepar er det vigtigt at huske at man ikke længere har lov til at bestemme over eller styre den andens liv. Det man har sammen er børnene og et fælles ønske om at give dem

en god barndom, hvor de kan føle sig elskede og trygge, selvom de skal flytte bopæl hele tiden.

Når man skilles starter man relationen og opbygningen af den op på ny, samtidig med at man har en lang historik.

I den forbindelse skal man passe på ikke at miste fokus på børnene og deres behov for både en mor og en far og følelsen af en familie.”

(Mor)

En forestående skilsmisse kan også forberedes og det er mit indtryk, at hos nogle af de medvirkende, der var enige om samlivsophør, i alt tre af fem par, har flere forældre i denne gruppe bestræbt sig på at lave realistiske aftaler om børnene og andre spørgsmål der har med bruddet at gøre, for at finde fælles fodslag i deres fremtidige samarbejde.

Et forældrepar har oplyst, at de i meget langt tid før selve skilsmissen grundigt gennemgik alle de faldgruber der kunne komme, hvilket de begge har bekræftet måske har været medvirkende til, at de er kommet godt fra start.

Skilsmisse og samlivsophør er, ifølge min erfaring, et område der rummer mange komplekse problemstillinger, der alt andet lige ikke altid har sit udspring i forældrenes skilsmisse og langt fra altid kan planlægges, men skal ses i lyset af de faktorer der førte til en skilsmisse.

2 – Vedrørende forældrene

I dette afsnit har jeg set på de faktiske forhold, såsom forældrenes uddannelse, hvem af forældrene der tog initiativ til skilsmissen og hvorledes forældrene har fordelt forældremyndighed og bopæl for børnene. Oplysningerne er faktuelle, idet ingen af spørgsmålene har drejet sig om den (mulige) proces der førte til enighed om bopæl og forældremyndighed.

2.1 – Uddannelse

Langt hovedparten af de medvirkende har en mellemlang eller længerevarende uddannelse. I mit materiale findes der ingen ufaglærte personer. Dette er et mønster der også er at finde i flere udenlandske undersøgelser.

Tolv af forældrene har givet oplysninger om deres uddannelsesniveau. Det er som følger:

Fem personer har en længerevarende uddannelse.

Seks personer har en mellemlang uddannelse

En person har en kortvarig uddannelse.

Fire forældre har ikke besvaret skemaet.

Hos mine informanter er 'længerevarende uddannelse' indenfor universitet og handelshøjskole, 'mellemlang uddannelse' er indenfor seminarier/sygeplejerskole, mens der med 'kortvarig uddannelse' menes handelsskoleuddannet.

2.2 – Hvem tog initiativ til samlivsophør?

Spørgsmålet om, hvem af forældrene der ønskede skilsmisse er medtaget, fordi jeg

formodede, at en grad af enighed hvad angår ophør af samliv har eller får indflydelse på forældrenes samarbejde fremover. Hvis der er høj grad af enighed mellem forældrene om at skulle skilles, kan dette måske afspejle sig i fravær af konflikter mellem forældrene efter en skilsmisse.

Det er alment kendt, at det tit er kvinden der tager initiativet til samlivsophør. Hvorvidt par i fællesskab er enige om samlivsophør har jeg ikke kunnet finde oplysninger om.

Jeg vil gerne indskyde her, at hvad angår samliv og samlivsophør kan der være to opfattelser af dette, mandens og kvindens, hvilke kan se meget forskellige ud.

Hos de tolv forældre så besvarelsen således ud:

I et tilfælde var det faderen.

I fire tilfælde var det moderen.

I fem tilfælde begge forældre.

I seks tilfælde var spørgsmålet ubesvaret. (fire fædre og et forældrepar)

Ses der bort fra de fire fædre og et forældrepar der ikke har besvaret spørgsmålet er det moderen eller begge forældre der har taget initiativ til samlivsophør. I den ene sag, hvor det er faderen der har taget skridtet til ophør af samliv, er det oplyst af moderen, at faderen forlod hende før barnet blev født.

Det er interessant, at det i højere grad er fædre der ikke har svaret, dette vil jeg dog ikke konkludere noget på her.

2.3 – Placering af forældremyndighed

Der er fælles forældremyndighed hos alle de medvirkende familier. Det skal tilføjes at i den familie, hvor forældrene aldrig havde boet sammen, aftalte forældrene fælles forældremyndighed da barnet var tre år gammelt.

2.4 – Barnets bopælsadresse

Af de 8 familier har børnene adresse hos faderen i to tilfælde.

Den ene af et søskendepar (pige) har bopæl hos faderen og en pige med en 7/7 ordning (altså syv dage hos hver af forældrene) har på interview tidspunktet bopælsadresse hos sin far.

Langt hovedparten, nemlig i seks af familierne, har børnene bopælsadresse hos moderen. Dette svarer til den opgørelse jeg lavede i 2001 i Ribe statsamt, hvor langt hovedparten af børnene havde bopælsadresse hos deres mor. Det drejede sig om 33 børn ud af 46 på daværende tidspunkt. (Jensen Søndergaard 2001)

2.5 – Barnets alder ved samlivsophævelse/skilsmisse

Da materialet er sparsomt ses der ikke et mønster for så vidt angår barnets alder på skilsmissetidspunktet. De medvirkende familier har børn i forskellige aldre, og på skilsmissetidspunktet så det således ud:

Et barn var ufødt

Et barn var 2 1/2 år

Et barn var 3 1/2 år
Et barn var ca. 4 år
Et barn var 5 år (havde en lillebror der ikke var del af undersøgelsen)
Et barn var 6 år
Et barn var 8 1/2 år
Et barn var 9 1/2 år
To børn var 11 år

På tidspunktet for denne undersøgelse havde flertallet af familierne været skilt mellem tre og fem år. I en familie var der på interviewtidspunktet gået halvandet år siden samlivsophør. I en anden familie var samlivet ophørt ca. 10 år tidligere (den familie hvor barnet ikke var født da samlivet ophørte). I en tredje familie havde forældrene været skilt tidligere i en kort periode, da barnet var omkring tre til fire år, men forældrene flyttede for alvor fra hinanden da barnet var 11 år.

Forældregruppen virker meget homogen set i forhold til uddannelsesniveau og forældrenes enighed om bopæl og forældremyndighed.

Dette mønster er ligeledes at finde i den norske undersøgelse. (Skjørten et al 2007).

3 – Forældrenes aftaler om deleordning

I afsnittet om forældrenes aftaler om deleordning søges belyst, hvilke ordninger forældregruppen i denne undersøgelse har praktiseret. Desuden belyses hvilke ændringer der er sket undervejs, det vil sige i skilsmisseperioden. I forbindelse med ændringer af aftaler belyses ligeledes på hvis initiativ dette sker, barnets eller forældrenes.

Det skal tilføjes, at der kan være glidende overgange mellem forælder og barns initiativ til en ændring af en given samværsordning.

I forbindelse med ændringer af aftaler om deleordning beskrives også hvilke aftaler børnene var omfattet af på interviewtidspunktet.

Dette afsnit vil også indeholde faktuelle oplysninger om familiernes deleordninger.

3.1 – Forskellige typer af deleordninger

I debatten om deleordning kan det let blive en kamp om, hvem der kan definere hvad en deleordning er – forskeren/sagkyndige/lovgivningsmagten/forældrene eller barnet. Denne kamp udspringer blandt andet af, at nogle fædre har følt, at de ikke er ligestillet med mødre omkring ret til tid med barnet.

Det er min opfattelse, at når man diskuterer 'deleordning' kommer man ikke udenom 'udvidet samvær'.

Når jeg har valgt at fremhæve, at udvidet samvær, set med barnets øjne, også er en form for deleordning, er det et forsøg på at se situationen fra barnets synspunkt og slå fast, at barnets måde at forstå hvad en deleordning går ud på også bør medtages.

Det er min erfaring, at nogle børns ønske om deleordning kan have sit udspring i mange andre faktorer end det udtalte ønske. Det kan være i loyalitet med begge forældre, for hvilke barnet ubevidst ikke vil skabe problemer, det kan eksempelvis være at barnet ikke vil vælge den ene forælder frem for den anden, som beskrevet i bogen, Delt Bosted (Skjørten et al 2007).

Det er ligeledes min erfaring som børnesagkyndig, at mange børns ønske om deleordning er et ønske om hverdagssamvær med begge forældre og ikke nødvendigvis et udtryk for lige mange døgn hos forældrene. Mange børn har en ubevidst fornemmelse af at de bør tilgodese deres forældre lige meget, og derfor møder man børn i den børnesagkyndige rådgivning, der udtrykker ønske om lige meget tid hos forældrene. I den sammenhæng er det vigtigt at medtage, at barnet forsøger at balancere mellem sine forældre og da børn generelt er optaget af retfærdighed vil en ligestilling af forældrene falde dem naturligt.

Der er ligeledes en tendens til, at et barns forhold til henholdsvis moderen og faderen gøres usynlig i deleordningsdebatten. Ud fra min erfaring ser jeg det som et faktum, at børn har forskellige former for følelsesmæssig tilknytning til sine forældre. Sådan forholder det sig også når forældrene lever sammen og denne forskel usynliggøres i debatten om hvor mange dage/døgn i hvert hjem et barn bør have i forbindelse med forældres skilsmisse. Man taler i stedet ud fra et ligestillingsperspektiv. Et eksempel herpå er at spædbarnet sædvanligvis er mest tilknyttet moderen i den første periode efter fødslen. Desuden fortalte et par af de medvirkende børn, at de havde hjemve når de var hos deres far. Udsagnene kan tolkes som udtryk for, at de pågældende børn havde følt sig mest knyttet til deres mor, men det er vanskeligt at tolke fordi mange faktorer spiller ind.

Ifølge den norske undersøgelse Delt Bosted er den mest almindelige form for deleordning syv dage i hvert hjem. For nogle få børns vedkommende, særligt de lidt større børn, er en 14/14 dages ordning nogle gange at foretrække. (Skjørten et al 2007)

I samme undersøgelse nævnes, at nogle familier deler ugen op, idet de finder at det er bedst for deres børn, at de ser den anden forælder oftere end med en uges mellemrum. Det er mest små børn der er tale om.

De forskellige ordninger for de medvirkende børn i dette projekt fordeler sig på skilsmissetidspunktet som følger:

I fem af familierne (syv børn) er der deleordning, hvoraf det hos seks børn er som 7/7 ordning og det hos ét barn er som 14/14 ordning.

I tre af familierne er der skiftende samværsordninger for tre børns vedkommende, herunder er et af børnene ufødt ved samlivsophør.

Således er seks børn begyndt med en 7/7 ordning, heraf er der 2 søskende par.

Et barn er begyndt med, og har på interviewtidspunktet, en 14/14 dages deleordning.

De øvrige 3 børn har skiftende ordninger.

På interview tidspunktet ser fordelingen således ud:

Tre børn har (bibeholdt) en 7/7 ordning

To børn har en 14/14 ordning, hvoraf den ene (en pige) ønsker en 9/5 ordning

Fem børn har andre ordninger, typisk 9/5 ordninger.

3.2 – Ændringer af deleordning

Som det fremgår af ovennævnte tal er der sket ændringer i samværsaftaler undervejs. Jeg har valgt at se på ændringer i aftaler som udtryk for forældrenes lydhørhed i relation til deres barn

og deres evne til at udvise fleksibilitet og fastholde fokus på, hvad der er bedst for barnet.

Andre undersøgelser medtager ligeledes dette aspekt, men problematiserer også emnet og skriver, at stabilitet ikke er synonym med hvad der er til barnets bedste, idet det pointeres, at det er vigtigt at være åben overfor muligheden for børn og forældres behov for at forskellige samværsordninger tilgodeses. (Smyth et al 2008)

I den norske undersøgelse Delt Bosted (Skjørten et al 2007) ses en tendens, for de større børns vedkommende, til ændring i samværsordning. En tredjedel af de i alt 42 medvirkende børn havde ændret deres samværsordning fra weekendsamvær/udvidet samvær til en deleordning. De store børn i denne gruppe ønskede en turnus på 14/14 dage for at få mere ro omkring samværet.

I min undersøgelse har en af de medvirkende børn hele vejen igennem haft en 14/14 dages ordning, mens et andet barn vælger at få en 14/14 ordning for at få mere ro omkring samværet, i lighed med den norske undersøgelse.

3.3 – Hvem tog initiativ til ændring af deleordningen?

I nogle tilfælde var det børnene der var drivkraften og ønskede ændringer af deleordning og i to tilfælde var det forældrene. For ét barns vedkommende skyldes ændringer forhold hos faderen, og her var det på moderens initiativ, der skete en ændring. For to af børnene skønnede begge forældre, at en 9/5 ordning var bedst. Det skal tilføjes, at de ændringer der sker, sker flere gange i forløbet som det også fremgår af nogle af citaterne, jvf. nedenstående.

Ændringer i samværet sker dog oftest på barnets foranledning og det fremgår af interviewene at flere af de medvirkende børn føler at de har en reel medindflydelse på hvilken slags ordning de helst vil have. Et barn udtrykker det således:

”I begyndelsen boede jeg syv dage hvert sted, det bestemte far og mor at sådan skulle det være. Efter nogen tid var jeg med til at bestemme, at jeg gerne ville være længere tid hos mor, så blev det ni dage hos mor og fem dage hos far.

Men så begyndte jeg at savne min far, og nu bor jeg 14 dage hvert sted og det har jeg gjort længe. Det er meget fint for mig og de hørte også på hvad jeg gerne ville.”

(11-årig dreng).

De medvirkende forældre i dette projekt viser en høj grad af lydhørhed overfor de behov og ønsker barnet fremkommer med. Ligeledes ses en høj grad af fleksibilitet og evne til at imødekomme hinandens behov for ændringer af en eksisterende aftale.

Det er typisk sket i forbindelse ændrede arbejds- og boligforhold.

Hos en af de medvirkende forældre var der på et tidspunkt behov for justeringer af en deleordning og forældrene indgik kort efter samlivsophør forskellige aftaler om udvidet samvær.

Barnet i den pågældende familie fortæller, at hun havde mere tid hos den ene af forældrene grundet den anden forælders arbejdsforhold og, i forlængelse af bruddet, den anden forælders boligforhold:

“Først boede jeg mest hos mor, indtil far fik en bolig. Jeg savnede også den jeg ikke boede

mest hos [faderen]. Så boede jeg hos dem i syv dage, seks eller syv dage, lige meget hos dem hver, men nogle gange lidt mere hos far fordi min mor skulle arbejde.”

(8-årig pige)

Ovennævnte udsagn kan også tolkes derhen, at det er vigtigt for barnet, at en ordning er retfærdig og hvad der er meget væsentligt for et barn, barnets loyalitet med begge forældre anfægtes ikke.

Det er et gennemgående træk, at deleordning og udvidet samvær, for nogle af de medvirkende børn, skifter frem og tilbage over tid.

Et forældrepar fortæller:

“Lige efter skilsmissen havde begge børn en 7/7 ordning. I en periode havde vi 7/7 for drengen og 4/10 for pigen. Aktuelt bor vores datter ni dage hos sin mor og fem dage hos mig [faderen] efter hendes eget ønske, som vi har valgt at lytte efter. Vores dreng har fortsat en 7/7 ordning.”

Forældrene er blevet spurgt om de var helt eller delvist enige om aftale om deleordning. Hvordan forældrene nærmere er kommet frem til en enighed om deleordning er det vanskeligt at tolke på, idet forældrene ikke er blevet spurgt til processen. I en af sagerne var det faderens arbejdsforhold der afgjorde, at en ordning endte med 14/14 dage hvert sted.

Det fremgår at langt de fleste forældre har oplevet at de har været helt eller delvist enige i, at deres barn skulle have en deleordning. Af de 12 besvarelser oplyser:

Syv forældre at de var enige

Tre forældre oplyser de var delvist enige

Én er uoplyst

Én forælder, moderen i den familie hvor hun altid har været alene med barnet og hovedsagligt har stået for alle beslutninger, oplyser følgende i skemaet:

“Den ordning vi praktiserer bestemmes i sidste ende af mig”

Dette citat viser at moderen har stået alene med ansvaret – eller ikke har formået at inddrage faderen til barnet. Eller faderen har ikke udvist interesse for barnet eller en aftale med moderen om samvær. Det skal med at moderen har oplyst at faderen begyndte at se barnet i hendes hjem da barnet var nogle måneder gammel.

I langt størstedelen af tilfældene, elleve, oplyses det, at det fungerer godt med en deleordning samt en udvidet samværsordning for den anden forælder.

I et af svarene er det oplyst, at deleordning fungerede mindre godt.

Alt i alt peger det mod, at der er stor overensstemmelse mellem forældrene om, hvordan de har fundet frem til en deleordning. Det er ligeledes gennemgående, at børnene har en høj grad af medindflydelse på ændringer af en given samværs eller deleordning ifølge forældrene. Barnet har måske været den udfarende hvad angår ændring af en ordning, men det er vanskeligt at konkludere på dette, idet forældrene, sammen eller hver for sig, kan have fornemmelse af at en samværsordning er dårlig for deres barn.

Jeg er tilbøjelig til at tro, at det er forældrene der bedst kan vurdere om en samværsordning ikke er gavnlige for barnet. Men fordi børnene har følt sig lyttet til, har de haft en egen fornemmelse af, at de har været drivkraften i en ændring. Men dette er et åbent spørgsmål om hvem – barn eller forældre – der først finder behov for en samværsændring.

4 – Samarbejdet mellem forældrene – typer af konflikter

I dette afsnit har jeg valgt at koncentrere mig om to typer af konflikter samt kort behandle hvad jeg vil kalde 'almindelige' uoverensstemmelser. Desuden vil jeg diskutere, om nogle samværsvalg er mere konfliktdæpende end andre.

Jeg har set på flere undersøgelser vedrørende konflikter og forældresamarbejde. Det drejer sig for det første om forskellige karakteristika af konflikt og uoverensstemmelse mellem fraskilte forældre, som er beskrevet i en rapport der vedrører ” Kortlægning af den børnesagkyndige rådgivning” (Familiestyrelsen 1999) som jeg har været medforfatter på.

Der findes endvidere forsøg med at kategorisere konflikttyper i bogen Skånsomme skilsmisse. Her har Kari Moxnes m.fl. beskrevet og grupperet konflikter og uoverensstemmelser i 'forældretyper' (Moxnes, K 2004).

I en anden undersøgelse har man afgrænset konflikter til to forskellige typer af konflikter i det der skelnes mellem situations bestemte konflikter og personforankrede konflikter (Koch et al 2005). Jeg vil tage udgangspunkt i denne kategorisering, idet den falder meget i tråd med de erfaringer jeg har haft som børnesagkyndig.

Desuden vil jeg tilføje en lempeligere udgave af 'konflikter', nemlig hvad jeg vil kalde 'almindelige uenigheder' der også er medtaget her.

4.1 – Forældre med almindelige uenigheder

Jeg vurderer, at hovedparten af de medvirkende forældre, syv af de otte forældrepar, befinder sig i gruppen med 'almindelige uenigheder'.

Hvad er det så der kendetegner almindelige uenigheder?

De fleste forældre oplever både i deres samliv og i forbindelse med samlivsbruddet, uoverensstemmelser der er forskellige i styrke, intensitet og varighed. Forældre med almindelige uenigheder er som hovedregel i stand til selv at finde en løsning eller er i stand til at acceptere forskellige kompromisser. Forældrene fastlåses ikke i en indbyrdes strid.

Langt hovedparten af de forældre der *ikke* søger hjælp i statsforvaltningen kommer på anden måde frem til en løsning af deres uenigheder og må derfor ikke ty til statsforvaltningen for hjælp eller en afgørelse i deres sag.

Jeg vil betegne denne gruppe som en gruppe af forældre, der selv klarer deres uoverensstemmelser eller søger hjælp privat, eller måske henvender sig i den åbne rådgivning i statsforvaltningen, med henblik på hjælp til at bilægge deres uoverensstemmelser. Et af de

medvirkende par havde benyttet sig af rådgivning i statsforvaltningens regi i forbindelse med samlivsbruddet.

De medvirkende forældre i dette projekt efterlader det indtryk, at de strækker sig langt for at opnå enighed eller de bestræber sig på at finde et kompromis, de begge kan leve med.

Et forældrepar siger det meget præcist:

”Vi kan i 95 % af gangene nå til enighed. Vi er ikke enige om alt, men næsten.”

(Moderen)

Og videre:

“Vi kan være uenige men vi finder som regel ud af det”

(Faderen)

Det er dog uvist hvor meget ovennævnte forældre har bestræbt sig og arbejdet sig frem, for at finde et kompromis eller blive enige.

4.2 – Forældre med personforankrede konflikter

Personforankrede konflikter er typisk konflikter der forbliver permanente konflikter og kan komme fra begge eller den ene forælder. Den personforankrede konflikt er kendetegnet ved at den ene eller begge forældre ikke evner at leve sig ind i barnets situation eller i den anden forældres opfattelse af situationen. I værste fald nærer et forældrepar disse sider hos den anden.

Den personforankrede konflikt er kendetegnet ved at den pågældende person er optaget af retfærdighed, gamle krænkelser og at vedkommende lægger alle negative følelser over på den anden forælder.

Den personforankrede konflikt har typisk også eksisteret før samlivsophør og måske været medvirkende, som en af flere årsager, til bruddet.

Denne type forældre er, som ovenfor nævnt, ikke at se i dette materiale. Men udelukke at en af de medvirkende familier kan ende i en situationsbestemt konflikt kan man aldrig.

En af de medvirkende forældre udtrykker bekymring for, om faderen kan acceptere en indskrænkning af samværet i forbindelse med, at han flytter langt væk fra datterens bopæl. Det er det forældrepar, der aldrig har boet sammen som forældre, og jeg finder de er atypiske. Moderen åbner op for at der er et skel mellem hende og barnets far idet hun siger:

*”Vores normer og værdier ligger så langt fra hinanden som det overhovedet er muligt.
Han har ingen respekt for mig”*

Ovennævnte udtalelse viser en underliggende konflikt og ses ofte i sager der søges løst via statsforvaltningen. Det er slidsomt for den forælder (eller begge) der skal skabe et samarbejde, så gnidningsfrit som muligt.

4.3 Forældre med situationsbestemte konflikter

Situationsbestemte konflikter forekommer eksempelvis på grund af ændringer i en eller begge forældres livsomstændigheder, eksempelvis ny partner, nyt arbejde, nye arbejdstider eller flytning. Hvis situationen forandrer sig, kan den situationsbestemte konflikt opløse sig, måske ved hjælp af rådgivning og/eller konfliktmægling, eller blot opløse sig selv over tid. Men det kan også være, at det blot er en udsættelse af en underliggende konflikt som dukker op til overfladen på et senere tidspunkt. Det er min erfaring som børnesagkyndig i statsforvaltningen at konfliktfyldte relationer har det med at dukke op igen og igen i statsforvaltningens kontekst, selvom konflikten måske ikke er så markant uden for denne kontekst.

Forældre med situationsbestemte konflikter og særligt forældre med personforankrede konflikter ses ofte i statsforvaltningen.

Ingen af de medvirkende i dette projekt vil jeg, som tidligere nævnt, betegne som eller kategorisere under disse to typer af konflikter.

4.4 Deleordning som konfliktdæmpende aftale

Det er antydnet i nogle undersøgelser, at valg af deleordning kan ses som et konfliktdæmpende valg, fordi ingen af forældre føler sig vraget eller forfordelt i relation til børnene.

Hvorvidt dette er tilfældet i dette materiale kan jeg ikke sige noget om, idet ingen af forældrene har fået spørgsmål der kan pege på dette aspekt. Det er nærliggende at tro, at en så at sige salomonisk løsning af samværet lægger en dæmper på konflikter eller bremser optræk til konflikter i forlængelse af et samlivsophør.

I den norske undersøgelse Delt Bosted (Skjørten et al) havde man iagttaget et lavere konfliktniveau blandt de forældre der havde deleordning end blandt forældre med andre samværsordninger.

Dette var konstateret i en gruppe af forældre der havde gennemgået konfliktmægling. Man funderede derfor over, om en deleordning var en konfliktdæmpende aftale.

Et andet aspekt er, at det efter min vurdering er lettere for forældre at ændre på en deleordning senere i skilsmisseforløbet, fordi man som udgangspunkt har været lige. At være ligestillet tidsmæssigt er her lig med lige meget tid med sine børn. Dette kan sandsynligvis have en gunstig indflydelse på nogle forældres fremtidige samarbejde.

Det er min vurdering, at forældrene i dette projekt har udvist en høj grad af fleksibilitet og åbenhed, for at imødekomme deres børns behov for ændringer af samværet.

Hvad angår forældres fleksibilitet og konfliktfrie samarbejde, ligner de medvirkende i dette projekt, de forældre jeg har set fra andre undersøgelser.

Det går ligeledes igen i forskellige undersøgelser, hvilke forudsætninger der bør være til stede, når en ordning som deleordning eller udvidet samvær skal etableres. Det pointeres, at visse forudsætninger bør være til stede, fordi fraskilte forældre med deleordning eller udvidet samvær skal have et omfattende og hyppigt samarbejde. Det er:

1. Gensidig respekt forældrene imellem.
2. At forældre kan have en omfattende og konfliktfri kontakt.
3. At man er fleksibel og kan ændre ordningen af hensyn til barnet.
4. At bo nær hinanden, gerne i gang afstand og i samme skoledistrikt.

Jeg anser det for urealistisk, at der ikke forekommer uenigheder, og for den sags skyld konflikter, mellem fraskilte forældre. Men nogle forældre er i stand til at styre deres uenigheder og konflikter, så børnene ikke berøres nævneværdigt.

Et konfliktfrit samarbejde er derimod sværere at opretholde, hvis en af forældrene påtvinges en samværsordning eller deleordning. Nogle undersøgelser peger på det betænkelige i at påtvinge en forælder en deleordning, idet en deleordning bedst fungerer, hvis ordningen er et resultat af indbyrdes enighed. (Smyth et al 2009)

I en svensk undersøgelse konkluderes endvidere *“at det ikke er tilrådeligt at tvinge forældre til deleordning når der er store og vedvarende konflikter, og forældrene ikke med støtte og rådgivning kan komme frem til en aftale om deleordning.”* (Socialstyrelsen.se 2004)

Jeg vil tillade mig at føje til, at hvis en ordning kræver fortsat rådgivning og/eller konfliktmægling for at dæmpe konflikten mellem forældrene, er det spørgsmålet om barnet ikke bliver ved med at lide under forældrenes uenigheder. Det er en påstand, men jeg finder det problematisk for de involverede børn, at forældre skal have løbende hjælp til at tackle deres konflikter. Dette ses også i sager, hvor statsforvaltningen har suspenderet et samvær blandt andet grundet tilbagevendende konflikter mellem forældre.

Forældrene er blevet spurgt om, hvilke former for kommunikation de foretrækker at gøre brug af, når de skal i kontakt med hinanden. I dag bruges f.eks. mail, sms, telefonsamtaler og at man mødes et neutralt sted eller hos hinanden. Brugen af sms og mail har praktiske fordele, og hvis forældrene ikke kan mødes direkte, vil jeg mene, det kan være konfliktbremsende. Men det rummer også ulemper i form af uklar kommunikation. I perioder hvor de føler de misforstår hinanden, får nogle forældre 'sendt' deres frustrationer videre til den anden forælder, fordi kommunikationsformen ikke inviterer til tænkepauser. Dermed kan konflikter eskalere.

Langt hovedparten, det vil sige ni af ti af forældrene, har oplyst, at de gør brug af alle former for teknisk kommunikation, sms, mail og telefon.

Halvdelen af de medvirkende, fem familier, har samstemmende oplyst, at de også mødes udover brug af nævnte kommunikationsformer.

En enkelt har ikke svaret på spørgsmålet.

Det er gennemgående, at de fleste af forældrene viser en stor grad af tiltro til hinanden og en høj grad af respekt for den andens liv. En forælder siger:

“Man skal være indstillet på en tæt kommunikation og kunne tale sammen om det praktiske og logistiske og i øvrigt ikke blande sig i hinandens liv – men stole på den anden vil det godt.”
(Mor)

Ovennævnte holdning fordrer at man har erfaring med, at det kan lade sig gøre.

4.5 – Forældrenes vurdering af om barnet påvirkes af eventuelle konflikter

Det findes naturligt, at børn får et vist kendskab til at deres far og mor har uoverensstemmelser, uden at de (børnene) involveres i de dybereliggende årsager hertil. I nogle af de medvirkende familier oplyses, at børnene har overværet mindre uoverensstemmelser. I seks af de otte familier finder forældrene, at barnet ikke eller kun i mindre grad overhører uenigheder mellem dem.

En af de medvirkende oplever, at forældrenes positive samarbejde også kan smitte af på børnene. Han siger om forældrenes samarbejde og hans opfattelse af, hvordan børnene opfatter forældrenes samarbejde:

"Kun positivt – samarbejdet fungerer rigtig godt og jeg er tilfreds med ordningen"

(Far)

Som nævnt ovenfor var enkelte forældre opmærksomme på og delvist enige i, at barnet havde overværet uenigheder.

"Jeg håber ikke hun påvirkes af vores dårlige samarbejde, men det er et håb, for man ved ikke helt hvordan..." og videre: *"hvis der er nogle ting man som forældre er uenige i, kunne jeg ønske mig rådgivning eller konfliktmægling."*

(Far)

I sagen delte forældrene en bekymring for, hvor meget barnet hørte og hvor meget hun var påvirket af deres løbende uoverensstemmelser.

Det er afgørende, at forældrene kan samarbejde, som gode venner eller som neutrale parter, hvis en deleordning eller udvidet samvær skal lykkes og være til glæde for barnet.

Det er afgørende fordi forældre med deleordning og udvidet samvær skal kunne være i jævnlig kontakt med hinanden, blandt andet om de skolemæssige opgaver, som møder og andre ting der dukker op. Hvis der tit opstår konflikter mellem forældrene slider dette på samarbejdet og tilliden til hinanden og barnet påvirkes ofte i negativ retning.

Nogle børn ender med at trække sig, fra den ene eller fra begge forældre, og kan isolere sig og lærer at undgå ubehagelige situationer.

Samarbejdsrelationen mellem forældrene er omdrejningspunktet og er blandt andet medvirkende til, hvor ukompliceret børn oplever deres situation. Selvom samarbejdet fungerer godt kan mange andre faktorer spille ind og påvirke barnets trivsel og man skal huske på, at ikke alle børn kan klare en deleordning eller udvidet samværs ordning. Børn har forskellige forudsætninger følelsesmæssigt, socialt og med hensyn til evne til at overskue deres situation.

Som nævnt er det mit indtryk, at hovedparten af de deltagende forældre i undersøgelsen strækker sig langt for at samarbejdet skal lykkes. Den ene sag, hvor forældrene aldrig har boet sammen, finder jeg som sagt atypisk. Men hos de syv andre familier er samarbejdet og bestræbelserne på at fastholde et godt samarbejde højt prioriteret – og vil jeg mene, måske en af flere væsentlige forudsætninger for, at de medvirkende børn trives med udvidet samvær og/eller deleordning.

5 – Samlivserfaring

Der er meget der tyder på, at forældre der har en baggrundshistorie med fælles og ligelig deling af opdragelse og omsorg for deres børn i samlivet, er forældre der er tilbøjelige til at fortsætte samme mønster efter samlivsophør, fordi det falder i naturlig forlængelse af hvad de og deres børn er vant til. (Skjærten 2007)

I denne undersøgelse er de medvirkende forældre blevet spurgt om fordeling af omsorgsopgaver i samlivet samt dertil relaterede emner.

I dette afsnit vil jeg beskæftige mig med de faktuelle oplysninger om forskellige områder i familielivet som forældrene har svaret på, herunder hvordan de hver især har erfaret opgaverne blev varetaget, alene, skiftevis eller i fællesskab.

Det drejer sig om, hvem af forældrene der har stået for konkrete opgaver som barnets 1. sygedag, besøg hos læge, længden af barselsorlov for henholdsvis moderen og faderen og deltagelse i møder der vedrører barnet i skole og daginstitution.

Når jeg har valgt at tage længden af barselsorloven med, er det fordi jeg formoder, at nutidens fædre har minimum 14 dages barselsorlov, eller mere.

5.1 – Omsorg for og opdragelse af barnet i samlivet

Fordeling af omsorgsarbejdet om børnene i samlivet har en vis betydning for, hvordan man fordeler omsorg og børneopdragelse efter samlivsbruddet (som nævnt i indledningen).

I en norsk undersøgelse findes der en sammenhæng mellem den familieform man havde i samlivet, og den familieform man praktiserer efter samlivsophør. (Moxnes et al 2000).

Det er gennemgående, at der er stor overensstemmelse i svarene fra de medvirkende forældre. Begge forældre har deltaget i omsorgen for og opdragelse af børnene. Dette gør sig gældende i de fem af de otte familier.

I en atypisk sag har moderen som allerede nævnt været alene med barnet siden fødslen. I to andre sager er det oplyst, at moderen varetog barns sygdom samt lægebesøg. I begge familier fordi fædrene ofte var på udlandsrejse eller havde arbejde i udlandet. Ses der bort fra det par, der har forskellige opfattelser og den ene atypiske sag hvor forældrene aldrig har boet sammen, har de fem af de otte familier oplevet, at de var lige eller næsten ligestillet i omsorgs- og opdragelsesspørgsmål, samt i møder i daginstitution eller skole.

I en af de ovennævnte familier er der forskellige opfattelser af, om man var ligestillet. Eksempelvis svarer en mor, at hun og hendes eksmand var ligestillet hvad angik møder i skole og daginstitution samt lægebesøg, og var ligestillet med at tage barns sygedag. Faderen har svaret, at han mener, at moderen tog hovedparten af disse opgaver.

5.2 – Barselperioden

Mødrene:

Det viser sig naturlig nok, at det er mødrene der tager den lange barselsorlov. Mødrene har haft et år eller mere og for en enkelt af de medvirkende har barselsperioden

været under et år. I en sag er der ikke svaret på spørgsmålet.

Fædrene:

I alt har fire fædre haft 14 dages barsel og en far har haft mere end 14 dages barsel. Én far havde ligeledes mere end 14 dages barsel, idet han var studerende (baseret på moderens oplysninger) og barselsorlov og studie løb sammen. Én far boede ikke sammen med moderen og havde ingen orlov. I en sag er det uoplyst.

For fædrenes vedkommende er det overraskende, at ikke flere end to fædre har haft mere end 14 dages barsel. Og spørgsmålet er, om den far der var studerende, havde udvidet barselsorlov. Oplysningerne bygger på moderens informationer (faderen har ikke besvaret).

5.3 – Øvrige omsorgs- og opdragelsesopgaver

Langt hovedparten af forældrene har oplyst at de har været lige eller næsten ligestillet i relation til huslige og opdragelsesmæssige spørgsmål.

Der er lidt forskel på type af opgaver og som nævnt ovenfor er barns sygedag samt lægebesøg for nogle (to) familier mest varetaget af mødrene, fordi fædre med mellemrum har arbejdet i udlandet. Men ligestilling i arbejdet i hjemmene kan opfattes forskelligt af manden og kvinden.

I den norske undersøgelse (Skjørten et al 2007) havde flere fædre oplyst, at de var ligestillet med mødrene i børneomsorg og huslige pligter. Dette var ikke i overensstemmelse med mødrenes oplysninger, idet mødrene havde oplyst at de tog sig af hovedparten af de hjemlige opgaver.

Hvad angår børneopdragelse efter skilsmisse træder der flere forskelle end ligheder frem.

De forskelle der optræder, viser sig i forældrenes aktuelle opfattelse af og svar på forskelle i børneopdragelse.

Det er måske ikke så usædvanligt at der optræder forskelle, idet forældrene nu er enlige med hver deres særpræg og holdning til opdragelsesspørgsmål.

I tre af familierne er det oplyst at der ingen forskel er. I to af disse sager er der søskende, hvoraf der i en af disse sager er et barn der ikke har deltaget i undersøgelsen (var tre år da familien blev skilt).

I fire af sagerne er det oplyst, at der er lidt forskel i børneopdragelse. Og i en enkelt sag er der oplyst at der er stor forskel. Det er måske ikke så overraskende, da parret i sidstnævnte sag aldrig har boet sammen.

6 – Barnets situation i deleordninger

I dette afsnit vil jeg fokusere på barnets erfaring med at bo i to hjem og hvordan barnet oplever dette rent praktisk. Desuden belyses hvordan barnet opfatter, at han/hun har medindflydelse på eksisterende ændringer af en deleordning og udvidet samvær og jeg berører ligeledes de metodiske vanskeligheder med at interviewe børn, herunder afdække barnets øjebliksbillede.

6.1 – Metodiske overvejelser om at interviewe børn og børns udsagn som øjebliksbillede

Det er mit indtryk ud fra de fleste af interviewene, at børnene gerne ville tale om deres situation. Der har deltaget i alt ti børn, tre drenge og seks piger, i interviewene. En pige trak sig fra interviewet.

Det kan være vanskeligt for et barn at huske hvad der blev sagt og gjort i forbindelse med forældrenes skilsmisse. Der er forskellige grunde hertil, men det kan være følelsesmæssig belastende at generindre svære situationer og det er naturligt for børn at fortrænge problematiske situationer. Det er derfor ud fra interviews problematisk at fortolke børns udsagn og udsagnene kan være behæftet med stor usikkerhed. (Neale, B. 2002)

Det er endvidere vigtigt at have for øje, at barnets øjebliksbillede kan farve en samtale. Jeg har valgt at medtage et par citater der viser barnets øjebliksbillede i en aktuel situation (på interviewtidspunktet) og hvordan et barn forsøger at generindre begivenheder i forbindelse med aftaler om deleordning i forlængelse af forældrenes skilsmisse.

I den sidste sag drejer det sig om et af de store børn (pige) der var 11 år da forældrene blev skilt. Jeg taler med hende om, hvad hun husker i forbindelse med de aftaler forældrene indgik i forlængelse af skilsmissen og om hun huske hun havde medindflydelse på aftalen.

Hun fortæller:

“Jeg husker det ikke rigtigt [aftaler i forbindelse med skilsmissen]. Jeg tror ikke jeg tænkte videre over det. Det blev...vel bare sådan. Min far arbejdede i [x] ligesom nu hvor han er væk 14 dage ad gangen. Så blev det 14 dage hos far når han var hjemme og 14 dage hos mor, når far var væk.”

Jeg taler videre med hende om, om hun husker hun havde indflydelse på valg af ordning. Hun svarer:

”Nej.. det tror jeg ikke, de sagde det skulle være sådan og det havde noget at gøre med fars arbejde.”

Hvad angår de tanker et barn får i løbet af et interview, har jeg valgt at medtage et eksempel på, hvad en 15-årig pige kommer i tanke om i forbindelse med at vi taler om ændringer i deleordning. Jeg har medtaget dette fordi jeg blev opmærksom på, at det enkelte barn skal kunne rumme mange og skiftende forhold i sine to hjem.

Hun fortæller om sin samværsordning og indskyder lidt om sin aktuelle situation:

“Først boede jeg syv dage hvert sted. Så boede jeg 14 dage hvert sted ...i lang tid. Jeg tror i næsten tre år. Men nu er det aftalt at jeg skal bo ni dage hos min mor og fem dage hos min far ...men men, det er meget meget svært i det hele taget med min situation ...min mors mand er meget ældre end min mor og han har to voksne børn ...og min fars kone hun er meget yngre end min far og de har en baby ... Det er virkelig svært for mig. Jeg kan ikke forholde mig til det ...virkelig ikke.”

(pige)

Ovennævnte skal ses som udtryk for pigens øjebliksbillede på sin situation og hvordan hun forsøger at finde fodfæste i sin familie.

6.2 – Barnets medindflydelse

I dette afsnit vil jeg komme ind på hvordan det enkelte barn har oplevet sin egen rolle i de emner der vedrører dem selv.

Det drejer sig om, hvorvidt barnet har oplevet at have eller få medindflydelse på egen situation, hvad angår samværsordning eller deleordning samt ændringer hen ad vejen med nævnte ordninger.

I en norsk undersøgelse (Skjørten et al 2007) har man peget på, at de medvirkende børn har følt sig lyttet til og taget alvorlig når de fremkom med ønsker til deres samværsordning.

Jeg har ligeledes ønsket at se på dette aspekt i denne undersøgelse. Desuden har jeg spurgt ind til, hvordan barnet har erfaret sin hverdag med at overskue aftaler og praktiske ting i forbindelse med skiftene i sine to hjem, samt hvorledes barnet føler sig tilpas og hjemme i begge hjem – dette for at belyse barnets følelse af tilhørsforhold og samhørighed. Sidst har jeg spurgt børnene, om de havde kendskab til forældrenes samarbejde.

Udgangspunktet for syv ud af de ti børn var en deleordning som enten var en 7/7 ordning (seks børn) eller 14/14 ordning (ét barn), og tre børn havde skiftende samværsordninger, bl.a. det barn der var ufødt da forældrenes samliv ophørte.

Flere af de medvirkende børn har svaret bekræftende på, at de er blevet inddraget i ændringerne i en eksisterende ordning eller de har selv taget initiativ til at der skulle ske en ændring af samværsordningen.

De fleste af børnene (syv børn) har oplevet, at forældrene bestemte udgangspunktet, det vil sige en deleordning, i forbindelse med forældrenes skilsmisse.

Et søskendepar fortæller hver især følgende:

Den 11-årige dreng siger:

“De [forældrene] bestemte hvordan det skulle være, men de ville godt høre på, hvad jeg gerne vil”

Søsteren, en 9-årig pige fortæller:

“Mor har sagt at ”Vi [forældrene] lytter til jer, men vi bestemmer”.

Jeg fik lov til selv at bestemme, jeg blev stresset når det blev onsdag og vi skulle skifte så jeg ville gerne være mere hos mor, først elleve dage hos mor og tre dage hos far. Men pga. mors arbejde blev det ti dage hos mor og fire dage hos far.

I dag er jeg ni dage hos mor og fem dage hos far. Det bestemte jeg selv.”

Hvad angår ændringer af en eksisterende ordning som forældrene havde aftalt, oplevede flere af de medvirkende børn, at forældrene hørte på og lyttede til dem, når de talte om ændringer

af en ordning.

Børnene i dette projekt virker meget støttet af deres forældre. En forælders holdning kommer til udtryk i dette citat:

”Man skal medinddrage barnet hvis det er gammelt nok, og lytte til det barnet siger. Hele tiden have som mål at gøre det der er bedst for barnet og at sætte forældreskabet højt og respektere det. At ville dialogen med den anden forælder og af og til sætte sine egne principper og lignende lidt af vejen. Tro på at den anden forælder også vil barnet det bedste, selvom man ikke er enig.”

(Mor)

Hvordan børn oplever medindflydelse er naturligvis meget subjektivt. Og det kan ikke afvises, at børnene føler at de har haft reel medindflydelse på en aftale, bare ved at der er blevet lyttet til dem.

Et af de interviewede børn (11-årig dreng) fortæller om sin oplevelse af medindflydelse:

”I begyndelsen boede jeg syv dage hvert sted... far og mor bestemte det skulle være sådan, men efter nogen tid var jeg med til at bestemme, at jeg gerne ville være længere tid hos mor: Det blev så ni dage hos mor og fem dage hos far... en tid ... tror jeg nok. Men så begyndte jeg at savne min far og nu bor jeg 14 dage hvert sted, det har jeg gjort længe og det er meget fint for mig og de hørte på hvad jeg gerne ville”.

Et aspekt af medindflydelse som jeg fik i løbet af interviewene af børnene var, om børnene følte et vist medansvar for valg af en given samværs eller deleordning. Et aspekt der vil være interessant at få belyst yderligere. De medvirkende børn i undersøgelsen er dog bevidste om, at det er forældrene der har det sidste ord i valg af ordning, men børns følelse af medansvar bør undersøges mere dybdegående.

Flertallet i denne her gruppe af børn virker ikke specielt medansvarlige for valg af ordning, men bliver lyttet til.

Et af de interviewede børn (en otte et halvt årig pige) fortæller om sin oplevelse af medindflydelse:

”Jeg har fået lov til at bestemme, hvordan jeg gerne vil have det. Mor og far har hørt på hvad jeg gerne vil, så har de bestemt hvordan det skulle være.”
Jeg vil blive meget meget ked af det, hvis jeg ikke var hos dem, som nu.”

Hvis der er et fortroligt og godt tillidsforhold barn og forældre imellem, vil børn have tillid til at kunne komme med egne ønsker og forslag til samvær.

Børn er meget afhængige af den voksnes dispositioner i valg af ordning og det kan sagtens tænkes, at den lydhørhed mange af de medvirkende børn har oplevet, har bevirket at de (børnene) ikke har følt sig bremsede i at komme tilbage til forældrene (begge eller den ene), hvis eller når andre behov trængte sig på. En enkelt af de medvirkende børn havde dog sine forbehold i relation til den ene af forældrene. Hun fortæller:

”Jeg kan sagtens fortælle min mor, hvis jeg vil have en anden ordning, men far... han forstår ikke hvad jeg vil, men han er blevet bedre. Nu hvor far er blevet far igen er han blevet bedre til at forstå mig. Jeg syntes at de begge hører efter det jeg gerne vil ...men jeg bor mest hos mor, ikke så meget hos far, da der er for langt op til ham”.

En 15-årig pige siger:

”Jeg har sagtens kunnet sige at det skulle være anderledes til begge. Det har ikke været svært, det har været vigtigt at sige det.”

Oplevelsen af at have medindflydelse på sin egen situation er i dag vigtig for børn. Det indpoder barnet tillid til forældrene og er en af flere afgørende forudsætninger for at barnet føler sig hørt, når en aftale skal ændres eller justeres. Nogle gange er det at lytte til det sagte nok, andre gange må forældrene handle i overensstemmelse med de ønsker og bagvedliggende behov som barnet giver udtryk for.

6.3 – To hjem – én familie

Barnets ønske om at bo lige meget eller næsten lige meget i dets to hjem stiller hele tiden krav til barnets evner til omstilling og overblik. Det er individuelt hvor let eller svært det er for det enkelte barn at omstille sig og bevare et vist overblik og samtidig klare skole og samvær med jævnaldrene. Deleordning og udvidet samvær betyder, at det er barnet der må strække sig langt for at det fungerer. Er der støj på sidelinjen i form af konflikter forældrene imellem kan det tænkes, at barnet let bliver belastet, fordi meget af barnets energi går med at forholde sig til og indrette sig hos sine forældre i sine to hjem.

Det er rigtigst at påpege, at der ikke findes ideelle samværsformer eller deleordninger. At pendle (hyppigt) mellem sin familie i to hjem er for mange børns vedkommende krævende og sker for nogle børns vedkommende på bekostning af deres egne behov.

I dette projekt er jeg blevet opmærksom på at det er børnene der skal rumme de ændringer der sker i begge hjem. Det være sig ændringer i de to familier i form af nye partnere, nye stedsøskende, nye halvsøskende og nye hjem.

Dertil kommer alt det “gods” barnet bogstaveligt skal have med sig ved skiftene. Dette vil jeg komme ind på i næste afsnit.

Flere af børnene har udtrykt, at det er vigtigt for dem at bevare deres to hjem, og der er ingen tvivl om at deleordning er til glæde for mange af børnene, men det har for nogle børn en slagside, rent praktisk.

I et citat fra en af de nordiske undersøgelser rammer et af de medvirkende børn dette; en 15-årig dreng siger:

“Ibland har jeg lagt mig på sangen och skriket, jeg orkar inte. Det kanns bare for jobbigt att behova flytta igen; packa alle saker og stalla om sig”.

(Socialstyrelsen se. 2004)

Der fremkommer også mange positive udsagn fra børn der er i deleordning.

Hvis barnet i forvejen har en tæt og god kontakt med begge sine forældre og forældrene har bevaret mange af de rutiner, de havde da de levede sammen, letter det skiftene for barnet fordi

barnet lettere glider ind i begge familiers hverdag.

Barnets følelse af samhørighed med begge sine forældre spiller naturligvis en stor rolle. Det kan stille krav til den af forældrene der måske har været fraværende i samlivet, eksempelvis hvis faderen har haft meget arbejde og derfor har været mindre i hjemmet. Men et andet plus ifølge den norske undersøgelse ses ved *“at fædre øger deres omsorgsinnsatsen overfor barnet og blir tydeligere som person for barnet enn før samlivsbruddet”* (Skjørten et al 2007).

Barnets følelse af tilhørsforhold baserer sig meget på at bo samme sted, at forældrene forsøger at undgå for mange flytninger, og at forældrene hver især får skabt rutiner i det nye hjem. Gerne rutiner og vaner der falder i tråd med de rutiner fra fælleshjemmet som barnet kender og er fortrolig med. Et af de medvirkende børn fortalte om, at det var hyggeligt når hendes far lavede godnatsjov, som han plejede. Desuden skal skiftene være hensynsfulde og tage udgangspunkt i barnet og derfor kan valg af skiftedag være vigtig. Om det praktiske siger en forælder:

"Man skal gøre skiftedagen ekstra hyggelig med udpakning, omsorg og kontakt. Desuden skal man altid have fokus på barnets tarv."

(mor)

Jeg skelner mellem samhørighed og tilhørsforhold, der, selvom det hænger sammen også indebærer en forskel, idet jeg ser samhørighed som en følelse der vokser frem af barn/forælder relationen. Følelsen af samhørighed med sine forældre rystes når forældrene skilles og barnet er sårbar lang tid efter: Barnets sårbarhed kan vise sig i relation til nye kærestes og han/hendes eventuelle børn. Det er væsentligt, at barnet får førsteprioritet længe, meget længe, efter en skilsmisse.

Undersøgelser viser endvidere, at deleordning fungerer bedst og med størst tilfredshed når forældrene bor nær hinanden og har en stabil økonomi. (Skjørten et al 2007)

Den stabile økonomi kan være en forudsætning for at bevare nogle rutiner og aktiviteter. At man kan beholde sin bil, at sportsaktiviteter kan fortsætte osv. I dette projekt har jeg ikke medtaget de økonomiske aspekter selvom jeg er vidende om de økonomiske rammers betydning for familier.

At have to hjem og én familie betyder også, særligt for de lidt større børn, at fortsat kontakt med de samme legekammerater er vigtigt, hvorfor det at forældrene bor nær hinanden spiller en rolle.

"Jeg har de samme venner, uanset om jeg er hos mor eller far de [forældrene] bor jo kun ti minutter fra hinanden"

(dreng)

Ny familiedannelse i form af nye partnere, nye stedsøskende og/eller nye halvsøskende, kan medvirke til, at barnet føler sig udenfor eller føler sig som nummer to, når en ny halvsøster eller -bror kommer til. Dette kan også være tilfældet i intakte familier, men skilsmissebarnet er ofte mere udsat, fordi han/hun oplever, at noget går videre i familielivet, når skiftedagen kommer. Det sårbare og udsatte barn beskrives i en engelsk undersøgelse af Smart m.fl.:

”being with one parent involves them in being apart from the other” (Smart et al 2001:69).

I dette projekt havde fire af de medvirkende familier en ny partner. Enten hos den ene eller hos begge forældre. I de øvrige familier boede moderen eller faderen alene med barnet/børnene. Men i tre af de medvirkende familier, havde der været en kæreste inde i billedet tidligere, hos en mor og hos to fædre. Selvom børn generelt set har en god omstillingsevne kan skiftende kærester og kæresters eventuelle børn let fylde for meget.

En knap 10-årig pige fortæller hvordan hun husker det at komme hos faderen (to år tidligere):

“Min far flyttede til Nordsjælland sammen med en ny kæreste der havde to piger. Fars nye kæreste dengang... var strid. Hun gav mig skylden for alt og jeg havde ikke længere lyst til at komme derop i weekenderne... Jeg syntes ikke far hørte på mig... da jeg var ked af det. I en tid var jeg der ikke ret meget. Jeg havde ingen venner hos min far. Far kunne ikke se det dengang at jeg blev ked af det.”

Det komplekse og skiftende i familierelationer i skilte familier viser her, at samme pige har et godt forhold til sin stedfar som hun fortalte, hun så engang imellem.

“Jeg savner min stedfar han er rigtig sød han kommer til min fødselsdag hvert år. Ham og far kan sagtens være sammen...”

Overnævnte barn efterlod et indtryk af, at hun skulle rumme mange ændringer i sine to hjem.

Når det drejer sig om børnenes oplevelse af et tilhørsforhold til deres to hjem, svarer de fleste af børnene, med en vis selvfølgelighed, at de føler de hører hjemme hos begge forældre i de to hjem. To af de interviewede (15 og 16-årige) virkede mere forbeholdne i deres svar og man aner en vis afstand til aftalerne, hvilket kan siges at være naturligt deres alder taget i betragtning.

6.4 – At pendle

De medvirkende børns erfaring med at pendle og huske alle de praktiske ting i deres 'pendlerliv' gav flere af børnene stress og var medvirkende til, at nogle børn opgav en deleordning med syv dage i hvert hjem.

Hos nogle af disse børn betød de hyppige skift selvsagt en uro i dagligdagen. Selve transporttiden mellem hjemmene i bil eller på cykel var ikke af længere varighed (fra 5 til 15 minutter) men oveni skulle børnene huske forskellige ting, såsom tøj, sportstøj, tasker, skolebøger, spil med mere. Desuden skulle aftaler med venner/veninder huskes. Flere af de medvirkende børn gav udtryk for, at det var stressende.

Et af de medvirkende børn, en 9-årig pige med skiftedag onsdag, fortæller:

”Jeg blev meget stresset, der var meget jeg skulle huske... jeg tænkte, nu onsdag igen, det var stressende. Derfor fik jeg flere dage her hos mor... Med hensyn til det praktiske, så kører de [forældrene] mig til de ting jeg går til, både far og mor, mest far for han bor lidt længere væk. Men det er upraktisk med alt det jeg skal huske”.

Hvad angik barnets pendlertilværelse faldt svarene forskelligt ud, alt efter barnets alder. Det fremgik, at de lidt større børn følte en vis belastning og stress ved skiftene. Det harmonerer også med at forældre generelt forventer, at større børn kan/skal klare flere ting selv. Desuden vil de lidt større børn måske gerne selv sørge for tingene. Generelt efterlod interviewene det indtryk, at der var mange ting børnene skulle huske og det gav nogle af børnene stress (børnenes eget udtryk), at de skulle huske det hele.

16-årig pige:

"Det kan være et rod, med en kæmpetaske med tøj... men nogle gange kører far og mor mig, de andre gange så er det kun fem minutter på cykel."

11-årig dreng siger:

"Der er mange ulemper, noget bliver nogle gange væk. Men mor hjælper med at huske det med tøj og far hjælper med de andre ting jeg skal huske."

Efterhånden som børn bliver større kan og vil de gerne klare flere ting selv. Grænsen for hvornår et barn føler sig presset og belastet af sin situation er naturligvis individuelt. For de større børn gælder det, at samværet med vennerne og de ting eller aktiviteter de foretager sig med venner, fylder mere og mere jo ældre de bliver.

Det kan lette på skiftene hvis der er let og nem adgang til forskellige transportmidler som findes i storbyer.

Således siger en 11-årig dreng:

"De ting jeg skal bruge har jeg begge steder. Det er håndboldtøj og det sørger far og mor for. Jeg har mine spil begge steder og det er de samme venner, men hos far har jeg en ven jeg ikke kan være sammen med når jeg er hos mor...selvom der er ikke langt mellem mor og far...jeg kan bare ta med enten Metro, bus eller S-tog."

Hos enkelte af de medvirkende børn spillede det praktiske ikke nogen nævneværdig rolle. En 8-årig dreng mente, at det tog forældrene sig af, og en 8 1/2-årig pige fortæller:

"Mor og far sørger for alt det praktiske. Jeg har en "mor-taske" og en "far-taske" der har jeg mit ballettøj og gymnastiktøj."

Hvis barnet oplever at det praktiske bliver belastende kan det tappe barnet for energi og overskud og barnet kan ende i en følelse af kaos og let føle sig presset af ordningen. Dette kan medføre, som tidligere nævnt, at deleordning eller udvidet samvær, bliver på bekostning af barnets behov.

Hos de fleste af de medvirkende børn i projektet, virkede skiftene mellem hjemmene som en ekstra belastning. Der sås ingen kønsforskelle i svarene.

6.5 – Forældresamarbejdet – set med barnets øjne

Når jeg talte med børnene om deres indtryk af, hvordan deres forældre talte sammen og samarbejdede, var det mit generelle indtryk, at forældrene havde mindre uoverensstemmelser men ikke egentlige konflikter eller uoverensstemmelser der var barnet bekendt. Dette område er svært at tolke på og jeg har en formodning om, at de fleste af børnene (især de mindre) ikke husker eller direkte fortrænger ubehagelige situationer, hvis de har oplevet dette. Børn har, generelt set, en god evne til at undgå at svare på spørgsmål der drejer sig om forældrenes indbyrdes relation.

Det var gennemgående, at de medvirkende børn enten ikke var optaget af spørgsmål om forældre samarbejdet eller undlod at besvare spørgsmålene.

En pige siger:

*"Far og mor er rigtig gode venner, vi kan alle sammen hygge os sammen.
Hvis de ikke er så gode venner, det ved jeg ikke noget om"*

Det er et gennemgående indtryk, at de medvirkende børn oplevede at forældrene var gode til at samarbejde.

Børnene er blevet spurgt til deres oplevelse af, hvordan de (direkte) har overværet deres forældres samarbejde – De fleste af børnene ænser det knap nok eller ønsker ikke at besvare spørgsmålene. Nogle enkelte af børnene oplevede forældrenes uenigheder i forbindelse med telefonsamtaler mellem forældrene. Et par af børnene havde bemærket forældrenes stemmeføring og mente, at forældrene nok var "lidt" sure på hinanden, andre børn har tolket at forældrene nok var "lidt" uvenner.

Svarene er ret sparsomme og de fleste børn har, som ovenfor nævnt, et positivt indtryk af forældres samarbejde, men som jeg påpeger, er dette et område, det er meget svært for børn at besvare.

6.6 – Fordele og ulemper for barnet ved deleordning eller udvidet samvær

En af fordelene for barnet med deleordning eller udvidet samvær er, at barnet bevarer hverdage med begge sine forældre, i modsætning til en samværsform der kun strækker sig over en weekend eller slutter lige efter en weekend (mandag morgen).

Hverdagssamvær med sine forældre betyder at barnet fortsætter med en tæt og velkendt kontakt, hvilket jeg mener, er vigtigt, særlig i forlængelse af forældrenes samlivsbrud.

I nærværende undersøgelse giver nogle af børnene udtryk for, at hvis de ikke var sammen med begge forældre, lige meget eller næsten lige meget, ville de savne den forælder de var mindst sammen med.

Langt hovedparten af de medvirkende børn fortæller, at det er en selvfølge for dem at have hverdagssamvær med begge forældre.

En anden fordel for barnet er, at barnet har mulighed for at lære sin mor og far bedre at kende, når de er alene sammen. At lære hinanden bedre at kende går begge veje idet forældrene vil opleve, at de kommer til at lære deres barn bedre at kende når de er alene med barnet/børnene. Desuden indretter nogle delebørnsforældre sig med en form for "børneuge" og "børnefri" uge.

En af de medvirkende forældre fortalte, at hun arbejdede ekstra meget i sin børnefri uge så hun havde mere tid, når det var hendes ”børneuge”.

Denne form for arbejdstilrettelæggelse mellem forældre med deleordning ses også i den norske undersøgelse (Skjørten et al 2007).

At have hverdagsrutiner sammen giver barnet en følelse af samhørighed med forældrene hvilket kan siges at være en til gavn for forældre/barn relationen.

Et andet aspekt der bør medtages er, at hvis der er søskende og hvis hjemmene er i gåafstand fra hinanden, kan barnet smutte hjem og være alene med den ene forælder, hvilket flere børn i den norske undersøgelse fortæller, at de gør. (Skjørten et al 2007)

Besværet med det praktiske og de hyppige skift kan reduceres hvis barnet oplever sig selv som en integreret del hos begge forældre i de to hjem og barnet ikke skal tilpasse sig ved hvert skift. Gode hverdagsrutiner er medvirkede til at barnet ikke føler sig belastet af deleordning. (Skjørten et al 2007)

Der er også en række *ulemper* forbundet med en samværsform som deleordning eller udvidet samværsordning. Det går igen i interviewene med børnene, at det praktiske fylder meget for de fleste af de medvirkende børn.

De hyppige skift giver let uro og virker stressende på barnet. Desuden betyder det yderligere forvirring og uro, hvis der er store kontraster i hjemmene, her tænkes særligt på hverdagsrutiner, omsorg og børneopdragelse samt grænsesætning. Dette kan medføre at barnet skal tilpasse sig – konstant. Mistrivsel i et af hjemmene kan medføre et konstant savn af den anden forælder samt hjemve, eller barnet kan undvige tættere kontakt med forældrene fordi kontrasterne mellem barnets to hjem bliver for uoverkommelige for barnet.

Ulempen med de hyppige skift indebærer ligeledes at barnet kan føle at det altid er ”på vej væk” fra en forælder.

Et andet aspekt jeg er blevet bekendt med via denne undersøgelse er, at de omtalte ulemper med hyppige skift medfører at barnet skal forholde sig til og indstille sig på en omskiftelighed i familierelationer, særligt hvis der i barnets to hjem sker gentagne familieförändringar, i form af nye partnere og stedsøskende.

Dette kan medføre at skolen og vennerne bliver det faste holdepunkt for barnet.

7 – Uddrag af andre undersøgelser

Deleordning og udvidet samvær mellem fraskilte forældre ses at være i stigning i en række lande.

Undersøgelser viser en støt stigning igennem de sidste 10 til 15 år i lande som Sverige, Norge, USA og Australien. Eksempelvis er der i den svenske undersøgelse i årene 1992 til 1993 registreret, at 4 % af separerede forældres børn i alderen 0 til 17 år har en deleordning. Dette tal var i 2002 steget til 18 % af alle børn blandt separerede forældre. (Socialstyrelsen.se 2004)

I en undersøgelse fra Australien ser man samme tendens – med en stigning gennem årene fra 3 % af børn der er i shared care (deleordning/udvidet samvær) i 1997, til 6 % i 2003 og 9.5 % i 2006. Det skal her nævnes, at man i den australske undersøgelse definerer 'shared care' som 4 til 7 døgn, over en 14 dages periode, hos samværsforælderen, altså den forælder der ikke har

bopælen. (B. Smyth et al 2008)

I Norge findes flere undersøgelser indenfor området. I en større undersøgelse fra 2007 medvirkede 42 børn mellem 8 og 18 år. Et aspekt man havde bemærket i den norske undersøgelse var, at de medvirkende børn var viljestærke børn der havde et udtalt ønske om at bevare lige meget eller næsten lige meget tid hos hver af forældrene. (Skjørten et al 2007) (Moxnes et al 2000)

I Sverige har den svenske socialstyrelse ligeledes beskæftiget sig med området. Såvel den svenske som den norske undersøgelse peger på hvilke forudsætninger der bør være til stede, hvis man skal aftale en deleordning (jvf. afsnit 4.4 – Deleordning som konfliktdæmpende aftale).

I den svenske undersøgelse problematiseres endvidere hvilke børnepsykologiske konsekvenser deleordning kan have, for børn fra nul til tre år.

I den svenske opgørelse er deleordning for børn under et år, ifølge forfatteren Gunilla Brohlin, sjældent forekommende. (Socialstyrelse.se 2004)

Ifølge en undersøgelse fra England er der blandt fraskilte forældre, der praktiserer deleordning (shared care) sket en stigning op gennem 1990'erne. I en undersøgelse om samværsformer og børns trivsel, havde en tredjedel af de medvirkende en deleordning som 50 % deling af børnene. (Smart et al 2001)

Men det er vigtigt at have et kritisk øje på, hvilke børn der kan klare og hvilke børn der ikke kan klare en deleordning og udvidet samvær.

Hvad angår socialt belastede familier, har Inge Kvaran fra Norge i sin doktordisputats set nærmere på barnets situation. I sager hvor andre svære problemstillinger end forældrenes skilsmisse er til stede, konkluderer han, at deleordning ikke er anbefalelsesværdig. Han har interviewet særligt udsatte børn, hvis forældre havde alkohol og/eller psykiske problemer, og han advarer om at denne gruppe af børn kan komme i en særlig vanskelig situation hvis forældrene, i sager med andre problemer end skilsmisse, aftaler en deleordning. (Inge Kvaran 2008)

8 - Konkluderende perspektiver

På baggrund af mine analyser vil jeg nu konkludere hvad jeg finder vigtigst hos henholdsvis børn og forældre i forhold til deres erfaringer med samværsordninger, og dermed trække frem hvilke problemstillinger der gør sig gældende ved dette.

Forældrene i dette projekt er relativt veluddannede forældre.

Det er et gennemgående træk, at forældrene er meget lydhøre i relation til deres børns behov og forældrene viser høj grad af fleksibilitet, hvis børnene udtrykker ønsker om at de gerne vil ændre en samværsordning.

Såvel børnene som forældrene strækker sig langt for at ordningen kan fungere. Forældrene strækker sig langt for at opnå enighed og indgå kompromisser, og langt hovedparten af forældrene er i stand til at skelne egne ønsker og behov fra hvad der er bedst for barnet.

Hovedparten af de medvirkende forældre har en fælles fortid med lige eller næsten lige fordeling af omsorgsopgaver for børnene.

Forældrene virker ikke retfærdigheds- eller ligestillingsøgende med hensyn til hvor lang tid de hver især har barnet, de er altså ikke stærkt opsatte på at de *skal* have lige meget tid med barnet.

Forældrene viser således høj grad af respekt for hinanden, og hinandens forskelligheder.

Forældrene er desuden meget villige til at sørge for transport og andre praktiske gøremål for at få samværsordningen til at fungere bedst muligt.

Men der er uenigheder, hvilke jeg vil betegne som mindre uoverensstemmelser. Det giver langt hovedparten af forældrene også udtryk for.

Børnene virker dog ikke umiddelbart påvirket af forældrenes uoverensstemmelser, bortset fra i en enkelt familie.

Hovedparten af børnene virker tilfredse med at være meget sammen med begge forældre.

Børnene giver indtryk af at have reel medindflydelse på deres situation. Men medindflydelse kan også have en bagside i form af, at nogle af børnene føler sig ansvarlige for ordningen og at ordningen ikke forfordeler den ene af deres forældre. Her er det børnene der strækker sig i loyalitet over for begge forældre. Desuden har jeg en formodning om, at det er meget ressourcestærke børn der har deltaget i undersøgelsen, men det er kun en formodning som er baseret på de medvirkende børns åbenhed, fortællelyst og lave grad af påvirkning af forældrenes tilstedeværelse i tilstødende rum.

Flere af de medvirkende børn giver udtryk for, at de let bliver stressede når de skal have overblik over, hvad de skal have med og hvad de skal huske når de skal skifte hjem.

Desuden kan det ikke afvises, at det er belastende for flere af de medvirkende børn, at de skal rumme og forholde sig til de ændringer i familieforhold der optræder i deres to hjem. Dette resulterer i, at livsformen med hyppige skift mellem barnets to hjem og én familie let kan blive en belastning for barnet.

Hvis jeg skal nævne de fordele der også er til stede, vil som sagt jeg dog pege på, at næsten alle de medvirkende børn udtrykte stor tilfredshed med hverdage hos begge forældre.

Hvad angår samarbejdet forældrene imellem, bliver langt størstedelen af børnene dog ikke berørt og påvirket. De medvirkende forældre er høj grad i stand til at holde børnene fri af eventuelle samarbejdsvanskeligheder.

På baggrund af projektets resultater vil det være spændende at gå videre i dybden med flere af de, i dette projekt, behandlede aspekter. Vigtigst er her:

- At undersøge i hvor høj grad det er konfliktdæmpende, at forældrene selv aftaler samværsordningen i form af deleordning, frem for at det skal afgøres i statsforvaltningen hvilket ofte kan medføre en optrapning af konflikten. Og i forlængelse heraf, hvordan dette hænger sammen med forældrenes fleksibilitet i forhold til ændringer af samværsordninger og vigtigst, hvordan disse forhold påvirker børnenes trivsel.
- Et andet aspekt kunne være at undersøge fordele og ulemper ved børns medindflydelse på deres samværsordning. Idet jeg anser det som gavnligt for børn, at de har medindflydelse, kunne det være interessant at undersøge hvad bagsiden er ved dette, i form af, at de føler sig ansvarlige for, at forældrene har det godt med ordningen.

- Et tredje aspekt der kan fungere som inspiration til videre forskning er forbundet med negative konsekvenser af børns pendlertilværelse. Her er det interessant hvad der ligger til grund for børnenes oplevelse af stress i forbindelse med hyppige skift. Ud fra dette projekt synes forklaringen at kunne findes i, at det er vanskeligt for børn, der er infiltreret i komplekse familiesituationer, at bevare overblikket over sin dagligdag i hjemmene.
- Et fjerde aspekt der bør undersøges, er hvilke fordele barnet oplever der er ved en deleordning, herunder at barnet kan bevare en tæt følelsesmæssig relation til begge forældre, i og med at barnet har lige meget eller næsten lige meget hverdagssamvær hos begge forældre.

Undersøgelser fra Norge og Sverige har vist at antallet af forældre der vælger deleordning, som ligedeling eller næsten ligedeling af tid med deres børn øges, og også forhold i Danmark peger på, at flere forældre vælger deleordning for deres børn, frem for weekend samvær. Således henvender flere og flere forældre sig til statsforvaltningerne med ønske herom. Herværende undersøgelse viser imidlertid for det første, at nogle børn foretrækker at være mere hos den ene af forældrene, frem for at dele deres tid mellem forældrene, og nogle af børnene er pressede af at skulle opholde sig lige meget hos begge forældre, med hvad det indebærer af krav til at overskue de praktiske forhold og især følge de forandringer og udviklinger, der finder sted i deres to hjem. For det andet peger undersøgelsen som sagt på at deleordning fungerer bedst, hvis det er en frivillig ordning. Dette kunne betyde at det kan være problematisk at statsforvaltninger træffer beslutning herom, når forældrene ikke er enige, idet aftalen ikke er en integreret del i familien. Der er behov for en dansk undersøgelse af børns trivsel med deleordning samt udvidet samvær; dels hvor grundlaget er forældrenes fælles beslutning og dels hvor grundlaget er en statsforvaltningsbeslutning.

9 – Kildeliste

Bøger og artikler:

- Ekeland, T. & Myklebust, V. (1997) Foreldremekling. Brukarperspektivet. Forskningsrapport nr. 23 Høgskulen I Volda.
- Kelly, J. B. (2006) Childrens living arrangements following separation and divorce; Insights from empirical and clinical research. *Family Process* 46:35-52.
- Kelly, J. B. & Emery, R. (2003) Childrens adjustment following divorce; Risk and resilience perspectives. *Family Relations* 52:352-362.
- Koch K og Walsted (2005) Samvær mellom barn og foreldre som ikke bor sammen. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kvaran, Inge (2008) Skilsmisse sett med barns øyne – barns sårbarhet og håndtering. Doktordisputas Oslo; Cappelen Akademiske Forlag.
- McIntosh, J. & Chrisholm, R. (2008) Cautionary notes on the shared care of children in conflicted parental separation. *Journal of Family Studies* 14: 37-52.
- Moxnes Kari: Skånsomme skilsmisser. Med barnet i fokus. Hans Reitzels forlag (2004).
- Moxnes, Kari & Asgeir, Winge (2000) Foreldresamarbeid etter skilsmisse. Trondheim. Allforsk.
- Moxnes Kari, Inge Kvaran, Hjørdis Kaul og Irene Levin (red.) (2001) Skilsmisens mange ansikter. Om barn og foreldres erfaringer med skilsmisse. Kristiansand. Høyskoleforlaget.
- Neale, B. (2002) Dialogues with children: Children, Divorce and Citizenship, *Childhood* 9(4): 445-75.
- Nissen, Morten (2001) Samværet pris. Scønberg forlag.
- Ottosen, H. M. (2004) Samvær til barnets beste. Rapport, SFI.
- Sheehan, G. & Fehlberg, B. (2001) Patterns of parenting after divorce: Australian *Journal of Family Law* (15:114-128).
- Skjørten et al (2007) Delt Bosted, Gyldendal Akademiske.
- Smart, Carol et al (2001) The changing experience of Childhood. Families and divorce. Cambridge, Polity Press.
- Smyth, B. & Moloney, L. (2008) Change in patterns of post separation parenting over time. *Journal of Family Studies* vol. 14.

Søndergaard Jensen, Hanne (2001) En belysning af aftaler og samarbejde om samvær og forældremyndighed mellem fraseparerede og fraskilte forældre i Ribe statsamt.

Thuen, Frode (2004) Livet som deltidsforeldre. Bergen, Fagbokforlaget.

Lovskrifter og rapporter:

Forældreansvarsloven (2006).

Betænkning nr. 1475; Betænkning afgivet af Udvalget om Forældremyndighed og Samvær (2006).

Kortlægning af den børnesagkyndige rådgivning; Familiestyrelsen (1999).

Växselvis boende. Att bo hos pappa och mamma fast de inte bor tillsammans; Socialstyrelsen i Sverige (2004).

Bilag 1 – Familiepræsentation

Familie A:

En 16-årig pige der var 11 år ved samlivsophør og da deleordning blev påbegyndt.
Afstand mellem hjemmene under 5 minutter på cykel.

Familie B:

En 9-årig pige og en 11-årig dreng var henholdsvis 6 og 8 år ved samlivsophør og da deleordning blev påbegyndt.
Afstand mellem hjemmene 10 til 15 minutter i bil.

Familie C:

En 8 1/2-årig pige var 3 1/2 år ved samlivsophør og knap 4 år da deleordning/udvidet samvær blev påbegyndt.
Afstand mellem hjemmene er 10 til 15 minutter på cykel.

Familie D:

En dreng på 8 år var 5 år ved samlivsophør og da deleordning/udvidet samvær blev påbegyndt.
Afstand mellem hjemmene er 10 minutter i bil.

Familie E:

En ca. 9 1/2-årig pige var ufødt da forældrenes samliv ophørte. Har haft skiftende samværsformer.
Afstand mellem hjemmene 45 min. i bil.

Familie F:

En 10-årig dreng og en 15-årig pige var henholdsvis 6 år og 11 år ved samlivsophør og da deleordning blev påbegyndt.
Afstand mellem hjemmene er 10. minutter på cykel.

Familie G:

En 9-årig pige var 2 1/2 år ved samlivsophør og har haft skiftende samvær hovedsagligt 9/5 ordning.
Pigen trak sig fra interviewet.
Afstand mellem hjemmene er ikke oplyst.

Familie H:

En 10-årig pige var knap 9 år ved samlivsophør og da en 7/7 ordning blev påbegyndt.
Afstand mellem hjemme er 10 minutter på cykel.

Bilag 2 – Benyttet spørgeskema til forældre samt interviewguide til forældre og børn

Til forældre der har – eller har haft - en deleordning.

Har I børn over 7 til 8 år, som aktuelt bor lige meget hos jer (deleordning) eller har prøvet at bo lige meget hos jer (i minimum 1/2½ år), inviteres I til at medvirke i en undersøgelse.

Hvis I vil medvirke efter at have læst information og de spørgsmål der knytter sig til undersøgelsen, kan jeg kontaktes tlf. (bedst sms besked) på 42 22 03 30 mail: hs.ej@jensen.mail.dk eller fastnet: 32 95 12 28 efter kl. 20.00.

Begge forældre skal være indstillet på at deltage, enten i form af telefoninterview eller ved hjemmebesøg i forbindelse med interview af jeres barn/børn. **I bedes venligst oplyse jeres telefon nr. og mailadresse til overnævnte mail, hvorefter jeg vil kontakte jer.**

Når I har udfyldt skemaet, vil jeg gerne have det tilbage ved hjemmebesøget i forbindelse med samtalen med jeres barn/børn. (Samtalen forventes at tage fra 45. min. til 1 1/2 time).

Tak fordi I vil deltage.

Undersøgelsen tager udgangspunkt i følgende:

Forældredelen:

Kryds af:

Mor

... Uddannelse:

Far

... Uddannelse:

Hvem ville skilles: mor....far.....begge.....

Forældremyndighed hos: begge.....hos far.....hos mor.....

Hvem har bopælsadresse: mor.....far.....

Hvordan kom I frem til en deleordning?

Aftalte os frem i fællesskab.....

Forslag fra far.....fra mor.....

Har du følt dig presset til at indgå i en deleordning ?

Nej.....ja.....delvist.....

1. Barnets alder:.....(da deleordning blev påbegyndt)

2. Hvilken form for deleordning praktiserer I/har praktiseret. (7/7..... 14/14..... anden form

.....
.....
.....
.....

3. Har jeres barn/børn haft indflydelse på valg af deleordning /anden form samvær...ja.....

delvist..... nej.....var for lille til at blive hørt.....

Dine

kommentarer.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

1. Er I enige om deleordning.....enige delvis enige.....

Uenige.....

Eventuelle

kommentarer.....

.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Hvordan tror du ordningen fungerer for den anden forældre.....

Ved ikke.....godt.....mindre godt.....

dårligt.....
.....

Yderligere
kommentarer.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

5. (ved fravalg af deleordning) Hvorfor har I ændret på deleordningen

Begrundelse:.....
.....

.....
.....
.....
.....

Af praktiske grunde (flytning/ lang transport f.eks.).....

.....

.....

.....

.....

Hensyn til barnet.....

.....

.....

Andre grunde

?.....

.....

.....

.....

6. Hvordan vil du karakteriserer jeres samarbejde 1. godt.....2. neutralt.....3. mindre

godt..... 4. dårligt.....

Dine kommentarer.....

.....

.....

Hører barnet/børnene jeres uenigheder(skænderier) – og

hvordan.....nej.....nogen gange.....aldrig.....

Evt. kommentarer.....

.....

.....

.....

.....

.....
.....
.....
.....
.....

7.Hjælper I hinanden i tilfælde af barns sygdom / egen sygdom el andet kurser sent arbejde

ja..... nogen gangesjældent.....

Begrundelse(r)

.....
.....
.....
.....
.....

9. Føler du at den anden forældre respektere dig?

Ja.....delvist.....nej.....

Evt.
kommentarer.....

.....
.....
.....

10. Hvordan løser I uenigheder ? 1. vi mødes..... 2. vi taler i telefon.....mailer...sms.....

andet ?

.....
.....

11. Er der forskel på jeres børneopdragelse

Nej.....

i mindre grad

i høj
grad.....
.....
.....
.....

Andet.....
.....
.....
.....
.....

Har jeres barn det godt med den nuværende ordning:

godt mindre godt.....

dårligt.....

Evt. kommentarer.....
.....
.....

Spørgsmål i relation til jeres samliv:

12. Har I begge taget jer af børnene – da I boede sammen..... ja..... delvist.....

gik på skift.....

nej.....

Kommentarer.....

.....

.....

Har I begge taget barns sygedag da I boede sammen.....ja.....Eller: mest

mor mest far.....

vi skiftes.....

Lægebesøg – skole og institutions møder:

Begge.....mest far.....mest mor.....

Skiftevis.....

Har I begge haft del i barselsorlov – hvis ja, hvor længe for hhv.

Mor.....Far.....

1. Hvor lang tid bor du hos mor ? og hos far?
2. Har du haft andre ordninger ?
3. Ved andre ordninger – hvad syntes du om den gl.ordning ?
4. Har du haft indflydelse på deleordning/anden ordning
5. Høre din far og mor på, hvad du gerne vil ?
6. Kan du fortæller far og mor, hvis du gerne vil have en anden ordning ?
7. Tror du mon, at én eller begge vil blive skuffet/ked af det/sur, hvis du vil noget andet ?
8. Vil du blive ked af/skuffet hvis du ikke havde en deleordning. ?
9. (Hvis - hvordan har du det med den nye kæreste + evt. børn ?)
10. Er ordning upraktisk for dig – lang transporttid – huske sine ting fra hjem til hjem ? Adgang til at lege med sine venner ? andet ?
11. Er dine forældre gode venner
12. Ikke så gode venner
13. Høre du om deres uenigheder ?
14. Andre mulige spørgsmål.